

Ontwikkeling in bouw ijsvogelwanden

Naar een stevige constructie met weinig onderhoud

Op mijn eerst buitenlandreis met de Vogelwerkgroep naar Engeland/Schotland in mei 2016 sprak ik met medereisgenoot Peter Davids. Hij vertelde over een mislukte ijsvogelbroedpoging waarbij de jongen vast kwamen te zitten in het kippengaas bij de uitgang van de geconstrueerde wand. Met dit drama in gedachte, heb ik een voorstel aan Peter gedaan om een meer vogelvriendelijke en duurzame wand te construeren.

■ *Hennie Miltenburg en Letizia Baas*

Tot 2019 is Peter Davids 12 jaar coördinator IJsvogels geweest bij de Vogelwerkgroep. Vanaf 2019 is deze rol overgenomen door Letizia Baas en mij. Mijn rol is de bouw van ijsvogelwanden en de

financiering. De overige activiteiten als monitoring en communicatie zijn in handen van Letizia Baas.

Als coördinator van de 'Knotgroep Amstelveen' en 'Vrienden van het Ken-

Het plaatsen van de **HOUTEN WAND** bij Ipenrode. Foto: Marcel Slaterus

nemerstrand' maakte ik mij de vaardigheden eigen om ook de financiering van projecten te regelen. Met een beetje netwerken blijkt dat geld echt nooit het probleem is. Dat heb ik ook gemerkt bij de financiering van de ijsvogelwanden (materiaalkosten ongeveer €700 per wand). Zolang je geen arbeidskosten maar alleen materiaal en een kleine versnapering in rekening brengt, is men geneigd om je te helpen. Stapeling van verschillende geldschietters biedt soelaas, mocht een toegezegd bedrag niet toereikend zijn. Geldschietters waar ik veel succes bij heb zijn: Vogelbescherming Nederland, de Vogelwerkgroep, Landschap Noord-Holland, Provincie en gemeente.

Ik bezig het standpunt dat vrijwilligers het werk doen middels gratis arbeid. De grondeigenaren stellen hun gebied ter beschikking voor mijn activiteiten en daarom vraag ik van hen nooit geld.

De subsidiestromen voor de ijsvogelwanden lopen via de Vogelwerkgroep, omdat zij een noodzakelijke KvK-nummer hebben en een bewezen betrouwbare partner zijn. Financiering doe ik meestal eerst zelf en later declareer ik de materiaalkosten bij de Vogelwerkgroep. De noodzakelijke eindverantwoording voor de geldschietters schrijf ik achteraf.

Eenvoudig maar kwetsbaar

Bij het maken van de plannen hebben we eerst een nieuwe inventarisatie gedaan van de bestaande ijsvogelwandlocaties. De meeste oude wanden bestaan eigenlijk uit een met een schep verticaal afgestoken stuk oever (onder andere Poelbroekpark, Halve Maantje en Waterland). Dat is verreweg de gemakkelijkste manier om een ijsvogelwand te maken. Probleem is dat de kale grond hetzelfde jaar erodeert en de verticale wand verdwijnt. Elk jaar moet je opnieuw grond wegscheppen, wat uitein-

delijk een rommelige indruk achterlaat. Het verstevigen van de verticale oever met kippengaas blijkt niet de oplossing. Verstevigen met leem is ook niet duurzaam, daar leem toch oplosbaar is in water. Ook klei is niet geschikt en lost op als het bloot wordt gesteld aan regenwater. Soms zie je gebruik van cement als wand, maar dat vind ik esthetisch afbreuk doen aan de omgeving. Er zijn ook broedgevallen in wortelkluitten van grote omgewaaide bomen (Ipenrode en De Liede). De vogels graven zelf gaten met hun poten en snavel. Aan het eind van die nestgang komt een broedkamer waarin de eieren worden gelegd. In de loop der tijd zie je dat er te weinig 'body' (te ondiep) en té veel wortels over blijven. Onderhoud van oude kluitten met een nieuwe grondlaag is ondoenlijk.

Stevige constructie

In samenspraak met Jelle Harder (nationale coördinator IJsvogel) heb ik een ijsvogelwand ontwikkeld met weinig onderhoud. Het eerste idee was een wand te bouwen van een plaat betonplex. Proefondervindelijk ben ik erachter gekomen dat betonplex na vier jaar vergaat bij permanent contact met vochtige grond. Een beter alternatief zijn dikke eiken balken. Deze bevatten veel looizuur en kunnen goed tegen vocht. Hetzelfde geldt ook voor tamme kastanje, maar deze laatste zijn alleen verkrijgbaar als palen. Vandaar de combi eiken balken met palen van tamme kastanje.

In de eerste communicatie met de gemeente Bloemendaal werd geopperd dat voor de bouw van een ijsvogelwand een bouwvergunning noodzakelijk is, vastgelegd in het bestemmingsplan. Bij nader inzien blijkt een bouwvergunning niet noodzakelijk zolang de ijsvogelwand niet hoger is dan 1,2 meter. Er is daar zelfs landelijke juridische strijd

Aan de slag

De bouwwerkzaamheden voor een ijsvogelwand bestaan uit een aantal stappen:

- alle gereedschap, wand en palen naar de locatie brengen
- grond verwijderen bij de waterkant
- palen in de grond plaatsen met grondboor en houten hamer
- palen en wand met schroeven aan elkaar vast zetten
- rubber folie aanbrengen aan binnenkant van de wand
- achterkant van wand opvullen met lokale grond
- houtbeton nestkasten plaatsen
- nestkasten afdekken met grond

Het bouwen van de wanden vergt veel inspanning. Het vindt plaats tussen oktober en februari. Het bouwen duurt meestal een dag. In de ochtend gebeurt het nodige sjuwwerk en het slaan van de palen in het water, in de middag de afwerking. Het is zwaar werk dat echter door het enthousiasme van de deelnemers heel leuk is.

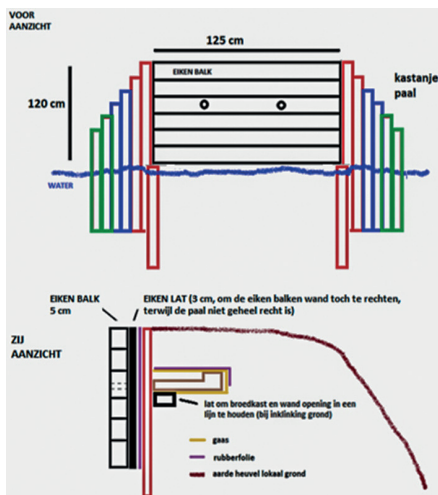
Sinds eind 2018 zijn een zevental broedwanden door vrijwilligers in de regio geplaatst.

Landgoed Klein Wildhoef in Bloemendaal	dec 2018
Oeverlanden van de Liede in Haarlem	jan 2019
Meertje van Caprera in Bloemendaal	feb 2019
Landgoed van Ekogrön in Santpoort	dec 2019
Vogelbos Eindhoven in Haarlem	jan 2020
Randweg nabij landgoed de Beek in Bloemendaal	feb 2020
Ipenrode in Heemstede	feb 2022

HENNIE bij de wand in Vogelbos Eindhoven.

Foto: Marcel Slaterus

BOUWTEKENING ijsvogelwand.

Afbeelding: Hennie Miltenburg

over geweest. Rechtbank Overijssel heeft in 2015 een rechtelijke uitspraak gedaan, waarbij voor de bouw van een ijsvogelwandconstructie van 2 meter breed en 1,2 meter hoog geen omgevingsvergunning vereist is. Administratieve rompslomp en bijbehorende leges zijn dus niet nodig voor de bouw.

Monitoren gebruik nestwanden

Opmerkelijk is dat op de dag dat we de wanden op locatie bouwden, we heel vaak een vliegende IJsvogel bij de locatie hebben gezien. Dat wekt natuurlijk hooggespannen verwachtingen. Bij de wanden die ik zelf heb gemonitord, zie ik soms een nest van de Winterkoning, maar niet van een IJsvogel. Daar komt bij dat het nest van een IJsvogel weinig voorstelt en dus moeilijk waarneembaar is, ook als de wand in gebruik is. Ammoniakgeur van rottende visresten

is de beste indicatie. Soms helpt het als je een paar droge bladeren, of een droge grasstengel legt net binnen in de opening van de ingang. Mocht er een vogel of beest naar binnen gaan, dan zie je dat meteen. Eigenlijk een slimme manier om zonder technische apparatuur activiteiten op te sporen.

Om meer zekerheid te krijgen had ik mijn eigen wildcamera in een privéterrein aan een stok in het water geplaatst, gericht op de ingangen. Helaas is de camera gestolen, einde oefening.

Het monitoren is nu een periodieke exercitie door geregeld een half uur bij een locatie te gaan staan kijken. Leuk, maar tijdsintensief. Daarbij krijg je een tijdsopname en niet altijd een goed beeld wat de werkelijke situatie is.

Een alternatief om het monitoren van IJsvogels naar een hoger plan te brengen, is door een detectiesysteem in de

HENNIE, LETIZIA en enkele vrijwilligers. Foto: Marcel Slaterus

tunnel van de ijsvogelnestkast te plaatsen. Dit kan door in de tunnel aan de bovenkant een gat te maken en daarin een camera met sensors (met epoxyhars vast) te hangen, om daarmee activiteiten in de tunnel te registreren als er een vogel doorheen beweegt.

Met nieuwe technologische ontwikkelingen zijn mogelijkheden ontstaan om met geringe materiaalkosten een waardevol systeem te maken. Een veelzeggende ontwikkeling is de ESP32 microcontroller. Dit is een plaatje (ongeveer 6 bij 6 millimeter) met verschillende chips erop dat werkt als een soort kleine computer. Naar behoefte kun je verschillende services daaraan koppelen: camera, bewegings detector, dataverzending naar je mobiele telefoon.

Corné van Oosterhout, die ook de website www.ijsvogels.nl beheert, heeft zelf een prachtig vergelijkbaar systeem gebouwd om 'real time' het gewicht van een ijsvogel te bepalen door een zitstok aan een weegschaal module te koppelen. Deze waarden worden rechtstreeks online naar zijn huis gestuurd.

Vaststellen broedparen

Behalve dat voor de monitoring van broedgevallen allerlei mensen worden benaderd, wordt ook de site www.waarneming.nl grondig doorgenomen. Met die twee informatiebronnen wordt jaarlijks een overzicht samengesteld van het aantal vastgestelde broedparen en territoria in de regio. Maar broedlocaties zijn moeilijk te achterhalen. Voor het vaststellen van een zeker broedpaar worden de broedcodes van Sovon gehanteerd. Die codes lopen van 0 tot 16. Hoe hoger de code hoe meer zekerheid er is dat het om een broedpaar gaat.

Op www.waarneming.nl zien we dat de IJsvogel het hele jaar in de regio aanwezig is en goed stand weet te houden. Wel is er een grote achteruitgang gezien in

de waarnemingen na het invallen van de vorst in februari 2021. Over heel 2022 zijn in ieder geval negen broedparen vastgesteld in de regio. Twee van deze broedparen hebben met zekerheid de jongen groot gebracht. Daarnaast zijn nog zes territoria geïdentificeerd. Broedlocaties blijven goed verborgen, het is daarom nog steeds niet duidelijk of de bouw van extra ijsvogelwanden een grotere ijsvogelpopulatie oplevert in de regio. We nemen soms ook verstoring waar door menselijke activiteiten bij ijsvogelwanden, wat niet bijdraagt aan een broedsucces. Daar staat tegenover dat er veel positieve aandacht is voor de IJsvogel, het aantal meldingen op www.waarneming.nl is tussen 1 januari en 15 oktober 2022 gestegen tot ruim 750 in regio Zuid-Kennemerland. Het zal toch wel een keer lukken dat een van die vogels één van de 5-sterrenwanden gaat bezoeken?

Toekomstplannen

Mijn toekomstige werkzaamheden richt ik vooral op:

- Jaarlijks onderhoud van de bestaande ijsvogelwanden, waarbij ik de nestholten deels ga voorzien van savelgrond. Dergelijke grond wordt ook gebruikt bij onderhoud van oeverzwaluwwallen.
- Ontwikkeling en bouw van een detectiesysteem waarbij we de aanwezigheid van dieren en vogels online kunnen monitoren. Dergelijke ideeën zijn deels al uitgewerkt door Corné van Oosterhout en PWN.
- Bouw van een oeverzwaluwwand in Haarlem, gelijkend op de oeverzwaluwwand die door Marcel Schalkwijk in de Toolenburgerplas te Hoofddorp is gemaakt.

Mocht je geïnteresseerd zijn om mee te helpen, neem dan contact op met Hennie Miltenburg via miltenburgh@gmail.com